

Krška jama – mesto večnega počitka v srednji bronasti dobi

Krška jama – place of eternal rest in the Middle Bronze Age

Ida Murgelj

Narodni muzej Slovenije, Prešernova 20, SI-1000 Ljubljana; ida.murgelj@nms.si

Izvleček: V članku so zbrane in predstavljene keramične najdbe, ki so bile do sedaj naključno odkrite v Krški jami nad izviro reke Krke, vključene pa so tudi posode, odkrite nekaj sto metrov stran, najdene pri širjenju ceste med naseljema Krka in Gradiček, na Farovškem travniku. Predstavljen je okras bradavice, obrobjene s kaneluro, s kakršno je okrašen pitos, priložen enemu od pokojnikov, ki so bili v srednji bronasti dobi izpostavljeni na jamskih tleh. Enako so okrašeni tudi pitosi, odkriti na omenjenem travniku. Običaj, da pokojnika niso pokopali, ampak so ga samo položili na jamska tla, je bil prepoznan tudi v nekaterih drugih jamah. Na podlagi zbranih analogij smo najdbe datirali v horizont Oloris - Podsmreka, v pozno srednjo bronasto dobo.

Ključne besede: Krška jama, pokop v jami, keramika, okras bradavice s kaneluro, pozna srednja bronasta doba (horizont Oloris - Podsmreka)

Uvod

Krška jama se nahaja severno od vasi Gradiček, na nadmorski višini 268 metrov, v zatrepni dolini, ki jo zapira visoka skalna stena. Nekaj metrov višinske razlike jo ločuje od izvira Krke, najdaljše dolenjske reke. Spada med vodoravne jame in je dolga 210 metrov ter široka do 30 metrov. Na koncu jame se nahaja 30 metrov dolgo in 20 metrov globoko sifonsko jezero, ki je s podvodnimi rovi povezano z Vrhovčevo dvorano, kar poveča dolžino jame na 490 metrov. Ob visokih vodostajih, kar se zgodi dva do trikrat letno, iz nje bruhava voda. Strop jame oblikujejo kamniti skladi, stene so na nekaterih mestih zasigane, tla pa gruščnata. Na nekaterih mestih so poplavne vode odložile debele nanose mulja, na več mestih pa se nahajajo balvani, ki so v vzhodnem delu jame nagrmađeni skoraj do stropa.

Jama ima dva vhoda. Današnji glavni vhod so domačini leta 1935 razširili, pri čemer so si pomagali tudi z razstreljevanjem. S tem početjem so hoteli omogočiti

Abstract: The article jointly discusses the stray ceramic finds from the cave of Krška jama, located above the spring of the Krka River, and the vessels discovered a few hundred meters away at Farovški travnik, during road works between the villages of Krka and Gradiček. Particular attention is paid to the decoration of a knob encircled with grooves, which appears on a pithos placed at the side of one of the deceased laid on the cave floor in the Middle Bronze Age. The same decoration can be observed on the pithoi discovered at Farovški travnik. The burial custom of placing the body of the deceased onto the cave floor without burying it has also been documented in several other caves. Parallels suggest that the finds should be attributed to the Oloris - Podsmreka horizon, i.e. the late part of the Middle Bronze Age.

Keywords: Krka Cave, cave burial, pottery, decoration of groove-encircled knobs, late Middle Bronze Age (Oloris - Podsmreka horizon)

hitrejši pretok vode, ki se je ob visokih vodostajih zadrževala v jami in zato povzročala težave s poplavami na Radenskem polju. Tega leta so s kamnitimi ploščami tlakovali hudournu strugo in ob njej pozidali kamnite zidove (sl. 1). Turistično društvo Krka je leta 1996 jama uredilo za ogled.

Slika 1. Krška jama, pogled iz jame proti glavnemu vhodu (foto: I. Murgelj).

Slika 2. Krška jama, pogled na stranski vhod
(foto: B. Laharnar).

Drugi oziroma stranski vhod v jamo se nahaja nekaj metrov nad glavnim vhodom na njegovi desni strani in danes ni v uporabi. V preteklosti je bil bolj zanimiv, saj je bil dostop do njega lažji kot do današnjega preurejenega glavnega vhoda (sl. 2).

Zgodovina raziskav

Jama je bila v preteklosti arheološko slabo raziskana. Zbrano keramično gradivo in ostala opažanja so rezultat naključnega pobiranja artefaktov, ne pa sistematičnih raziskav. Na mesta, kjer so bili odkriti kosi posodja in ostanki človeških skeletov, jih je po vsej verjetnosti prinesla hudournna voda, ali pa so med skale popadali iz višje ležečih mest.

Jernej Pečnik je prvi poročal o prazgodovinskih najdbah v jami in o prazgodovinski naselbini na hribu nad jamo (Pečnik 1904, 141). Leta 1954 je domačin Matjaž Deržaj v jami nabral prazgodovinske črepinje in jih prinesel v Narodni muzej v Ljubljani. Gre za večji kos posode, okrašene s pokončnimi kanelurami, z ohranjenim enim ročajem in več deli lonca (T. 2: 7–9). Posodo značilne oblike in okrasa je France Leben primerjal s tistimi iz Kartuševe jame, kjer so vodilna oblika za datiranje najdb kot »alpski facies lengyelske kulture«. S tem je keramiko iz Krške jame datiral v zgodnji eneolitik, v alpski facies oz. lasinjsko kulturo (Leben 1970, 30, T. 4: 1–3; Puš 1975, 185). Skoraj identično posodo so jamarji Jamarskega kluba Krka našli v jami Poltarici, odkriti leta 2003. Vhod v jamo se nahaja malo pred vasjo Gradiček, v visoki skalni steni, tik nad izvirov Poltarice, prvega desnega pritoka reke Krke (sl. 4).¹

1 Posoda mi je poznana samo iz slabe fotografije, ki mi jo je dal na vpogled P. Jamnik, za kar se mu na tem mestu zahvaljujem.

Leta 1974 je Stane Gabrovec ob ogledu jame pobral in prinesel v muzej tri odlomke keramike: del ustja skodelice, ostenje posode, okrašene s pokončnimi kanelurami in vtisnjenimi pikami, ter nedoločljivo dno posode (T. 2: 10–11).

Decembra 2003 so člani Društva za raziskovanje jam Ribnica pregledovali podor, sestavljen iz velikih skalnih blokov, med katerimi so iskali nadaljevanje jame. Podor se nahaja v vzhodnem delu jame, desno od glavnega vhoda, nad umetno urejeno strugo. Na začetku podora so naleteli na ostanke keramičnega posodja in ostanke najmanj štirih človeških skeletov (sl. 3: N1). Nekaj metrov naprej, na umetni izravnavi, ki so jo naredili člani Turističnega društva Krka, so bili odkriti močno poškodovani ostanki človeške lobanje. Na razdalji dveh metrov so se nahajali ostanki še najmanj štirih človeških skeletov, keramičnega posodja in del jelenevega roga (sl. 3: N2; Jamnik et al. 2017).² Keramično gradivo je Pavle Jamnik še isto leto prinesel v Narodni muzej Slovenije in ga izročil kustosu Petru Turku.

Marca 2017 smo si ponovno ogledali jamo z namenom fotografiranja in beleženja mesta najdb. Med kamnitimi balvani smo pobrali nekaj odlomkov keramike, ki jih je tja najverjetneje prinesla in odložila hudournna voda, ob naslednjem visokem vodostaju pa bi jih tudi odnesla. Odlomki pripadajo dvema pitosoma in manjši skledi (sl. 3: N3; T. 3: 1–3). Vse posode imajo zelo dobre paralele v bližnji Podsmreki pri Višnji Gori (Murgelj 2013, G81, G44).

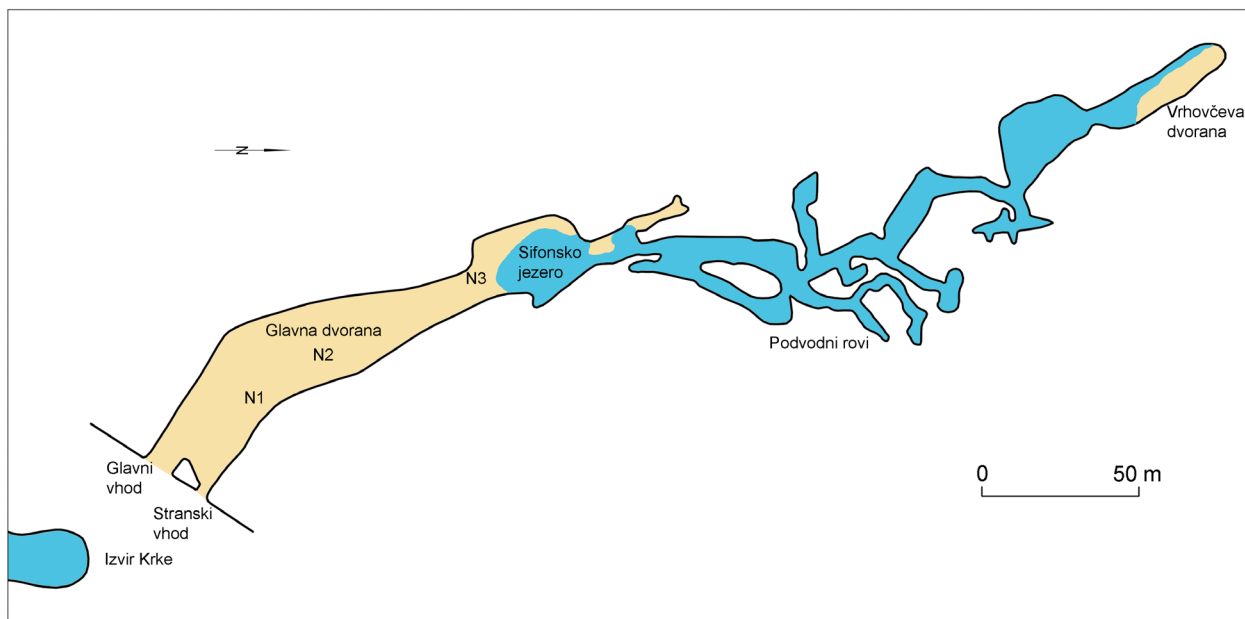
V bližini Krške jame so leta 1975 delavci pri širitvi ceste iz vasi Krka proti vasi Gradiček na travniku z ledinskim imenom »farovski« (sl. 4) naleteli na keramične črepinje, ki so pripadale dvema pitosoma in skledi z roglji na ustju³ (T. 4: 1–2; 5: 1; Dular et al. 2002, 179, sl. 24: 1–3). V cestnem profilu je bil viden vkop, z dnom posode *in situ*, skupaj s kamnom, ki je bil tuj v tem okolju. V zasipu so bili odkriti tudi amorfen košček bronca in dva koščka oglja. Ostale dele posod je buldožer raznesel daleč naokoli, zato je bilo o njihovi točni legi težko govoriti (Gabrovec 1991, 200, sl. 11).⁴ Glede na okoliščine najdbe je še najverjetneje, da so posode pripadale žganemu grobu.⁵

2 Analizo kostnega materiala je opravila Petra Leben Seljak, pri čemer je ugotovila, da je le-ta pripadal najmanj štirim otrokom in štirim odraslim osebam. Za informacijo se zahvaljujem P. Jamniku, ki mi je dal na vpogled članek, oddan v tisk uredništvu Naših jam.

3 Pri ponovnem pregledu keramičnih odlomkov sem odkrila nekatere stike, zato sem posode še enkrat risarsko rekonstruirala.

4 Terenske dokumentacije o najdbi na žalost ni bilo mogoče najti, prav tako so izginili omenjeni kamen, amorfen košček bronca in oglje.

5 Domačini vedo povedati, da so pri nadaljnjem širjenju ceste še naleteli na keramične črepinje, vendar so jih zasuli, ker so hoteli čim prej zaključiti z delom na omenjeni cesti.

Slika 3. Krška jama – tloris z označenimi mesti najdb (prirejeno po Splet 1).

Slika 4. Karta najdišč (priredba: I. Murgelj, vir: © Google zemljevidi).

Kronološka opredelitev keramičnega gradiva

Med keramičnimi najdbami, pobranimi leta 2003, smo lahko risarsko rekonstruirali več posod. Največ odlomkov je pripadalo pitosu, ki je tudi konzervatorsko rekonstruiran (sl. 3: N2; T. 1: 1). Ostali odlomki pripadajo loncu (sl. 3: N2; T. 1: 2), skledi (sl. 3: N2; T. 1: 3), amfori (sl. 3: N1; T. 2: 1), ustju lončka (sl. 3: N1; T. 2: 2) ter štirim kosom novoveške keramike (sl. 3: N1; T. 2: 3–6).

Lonec in skleda se na podlagi analogij dobro umeščata v sklop najdišč, pripisanih virovitiški kulturi na Hrvaškem, oziroma horizontu Oloris - Podsmreka v Sloveniji (Črešnar, Teržan 2014, 681–688). Najdemo jih na najdiščih od SV Slovenije, Dolenjske pa vse do Ljubljanske kotline.

Pitos iz Krške jame in oba pitosa, najdena ob cesti iz Krke, so si na prvi pogled podobni. Skupen jim je kaneliran prehod na ramenu, okrašeni so z velikimi bradavicami, obkroženimi z eno ali dvema kanelurama, trakasti ročaji pa so postavljeni tik pod najširšim obo-dom. Tako oblikovanih pitosov je malo; primerjamo jih lahko na primer z lonci L14 iz bližnje Podsmreke (Murgelj 2013, 30, G655, G665) in žaro iz hrvaškega najdišča Kladare (Ložnjak Dizdar 2011, 96–99). Na tem mestu se bomo osredotočili na okras, ki ga predstavljajo bradavice, obrobljene s kaneluro.

Gre za preprost okras, ki apliciran na posodi v določenem kontekstu lahko nosi simbolno sporočilo. Tako naj bi bile bradavice s kaneluro, ki se nahajajo na ramenih posod za shranjevanje tekočine iz Monkodonje in sorodnih najdišč v Istri, na Jadranski obali in severni Italiji, povezane z ženskim svetom. Predstavljale naj bi ženske prsi ter s tem žensko kot hraniteljico in darovalko tekočine (Hellmuth 2012, 30–31, T. 6–7; ista 2015, 17).

Na drugi strani je tak okras povezan s simboliko sonca, ki je na bogato okrašenih posodah v Karpat-skem bazenu upodobljeno kot bradavica s kaneluro, z več koncentričnimi krogi ali spiralo. Pásztorjeva kot vzorčna primera navaja grobišči Tápé in Tiszafüred v madžarskem Potisju, kjer so predvsem pri slednjem prisotne tudi bradavice, obkrožene z eno ali več kanelurami (Pásztor 2008, 15, T. 2: 2).

Motiv bradavice s kaneluro najverjetneje izhaja iz sicer redkih primerov tako okrašenih loncev iz zgodnje bronaste dobe na Madžarskem, pripisanih kulturi Hatvan (Kalicz 1968, XC: 5, 8; XCV: 22). V srednji bronasti dobi je na tem prostoru tak način krašenja pogostejši, predvsem na najdiščih, pripisanih kulturnemu horizontu Vatyá III. Nahaja se na ramenih trebušastih loncev s trakastimi ročajmi na najširšem obodu (Bóna

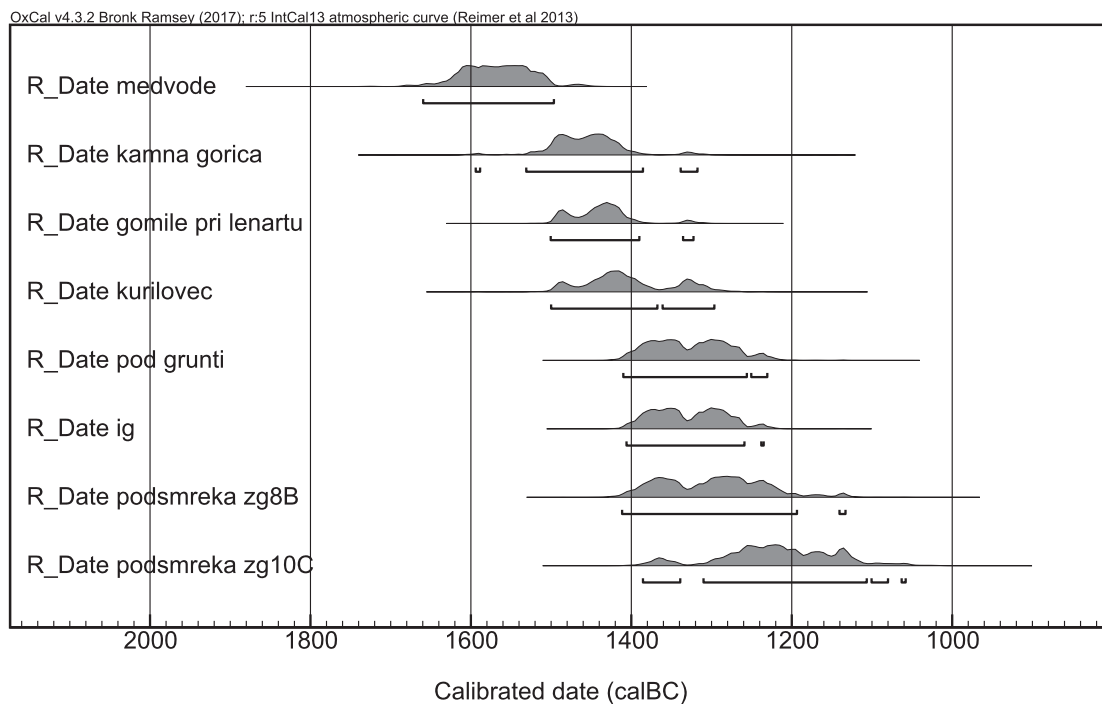
1975, Taf. 42: 1, 3–5; 51: 4) in na skledah v kombinaciji velikih stožčastih bradavic, ki imajo poleg okrasne tudi funkcijo nog (isti 1975, Taf. 43: 2; 45: 3). Veliki lonci z okrasom večjih in manjših bradavic, obrobljenih s kaneluro, so dokaj pogosti tudi na najdiščih, pripadajočih kulturi grobnih gomil, na primer na grobiščih Tiszafüred, kjer so kar v nekaj primerih v grobovih skupaj s skledami z roglji na ustju (Kovács 1975, T. 5: 58; 10: 102; 13: 150; 18: 177; 25: 265; 27: 288; 28: 300; 33: 354), in Egyek - Szőlőhegy (Kovács 1966, T. 2: 7, 18, 23–25; 4: 8, 17; 6: 12, 18; 9: 11; 12: 18; 13: 14) ter naselbini Balatonmagyaród - Hídvégpuszta, jugovzhodno od Blatnega jezera (Horváth 1994, sl. 3: 5).

Na Slovaškem sta bila v žganem grobu, pripisanem kulturi Piliny (Bd C–D), v Vel'kih Raškovcah odkrita večji lonec in pitos, okrašena z bradavicami, obrobljenimi s kaneluro (Vizdal 1972, Abb. 2: 7–8). V večobdobni naselbini Včelice so bili v jami, pripisani zgodnji fazi kulturi Piliny, podprti s ¹⁴C datumom (3200 +/- 32 BP), odkriti ostanki lonca, na ramenih okrašenega z bradavicami s kaneluro in roglji na ustju (Görsdorf et al. 2004, fig. 7b: 6).

Na Moravskem je ta način krašenja posod značilen za najdbe pozne stopnje srednjebronastodobne kulture grobnih gomil oziroma za prehod srednje v pozno bronasto dobo, stopnja Blučina - Kopčany (Bd C/D), ko se na najdiščih prepletata pozna kultura grobnih gomil in zgodnja kultura žarnih grobišč. V keramičnem depozitu Lednice je na ramenu na ta način okrašen velik trebušast lonec, ostale posode, okrašene z bradavicami s kaneluro, pa so se nahajale v shrambenih jamah naselbin Moravský Žižkov in Jezeřany - Maršovice (Říhovsky 1982, T. 10: 3; 12: A, 5; 33: C, 5, 7).

V Avstriji so bile tako okrašene posode odkrite na srednjebronastodobnem grobišču Pitten v grobovih 10, 80 in 116 (Hampl et al. 1981, T. 199: 10; 211: 7, 11; 218: 9). V slednjem sta bili priloženi dve igli z diskasto glavičco, predrtino v vratu in nogo, profilirano v obliki rozete, datirani v začetno fazo grobišča, v starejšo srednjo bronasto dobo (Bd B1; Benkovsky Pivovarová 1982–1985, 93). Med posodami, pripisanimi horizontu Retznei - Freidorf 1 (Bd B2/C1), so tudi take, ki so okrašene z bradavico s kaneluro (Tiefengraber 2007, 100, Abb. 15).

Med najstarejše primere v Sloveniji lahko štejemo odlomek keramične črepinje s tem okrasom, odkritim v skeletnem grobu s kamnito konstrukcijo, v gomili iz Morja pri Framu (Črešnar, Teržan 2014, 680, sl. 20: 2), pripisani zgodnji srednji bronasti dobi oziroma kulturi bronastodobnih gomil. V horizontu pozne srednje bronaste dobe Oloris - Podsmreka (Črešnar, Teržan 2014, 681–688) je tak način krašenja privzet in razširjen po

Slika 5. Radiokarbonski datumi z najdišč z obravnavanim okrasom (Leghissa 2014, sl. 19.10; Turk, Svetličič 2014, sl. 21.9; Tomaž 2014, sl. 8.5; Kudelić 2016, tab. 1: 164; Kerman 2014, sl. 1.21; Draksler 2014, sl. 23.2.6; Murgelj 2014, sl. 24.9, 24.11).

celotni vzhodni Sloveniji, sega pa vse do Ljubljanske kotline. V ta čas verjetno sodita tudi tako okrašena vrčka iz naselbine na Brinjevi gori (Pahič 1981, sl. 28: 1–2; Gabrovec 1983, 42, T. 1: 13). V Olorisu pri Dolnjem Lakošu, kjer bi pričakovali večje število tako okrašenih posod, so na ta način okrašeni le trije odlomki in lonec s štirimi ročaji, med katerimi so razporejene štiri bradavice s kaneluro (Dular et al. 2002, 172, T. 4: 13; 14: 1; 22: 9–10; Dular 2011). V novejšem času je bilo odkritih kar nekaj najdišč s tako ornamentiranim posodjem. Mednje sodijo primeri iz naselbinskega gradiva, na primer Pince – Pod Grunti (Kerman 2014, sl. 1.15: 2–4), in dva shrambena pitosa iz najdišča Pod Kotom-sever (Kerman 2011, 7, 25, G1). Med naselbinskim gradivom na Dolenjskem ne smemo spregledati odlomkov posod, okrašenih z bradavico s kaneluro v Žlebiču (Puš 1988–1989, T. 3: 4), našemu najdišču bližnji višinski naselbini na Korinjskem hribu nad Velikim Korinjem (Dular et al. 1995, T. 1: 9; 2: 15–16), in Podsmreki pri Višnji Gori. S slednjo najdbe iz Krške jame povezujejo tako oblike kot okras, med katerimi so bili odkriti številni primeri bradavic s kaneluro tako v naselbini kot tudi v dveh od petih grobov, odkritih v njej (Murgelj 2013, 99, 107, 480, 548, 611, 655, 724, 874, 893, 899, 914, 1094, 1102).

V Ljubljanski kotlini oziroma na obrobju so bile tako okrašene posode in posamezni odlomki odkriti v naselbinah v Iški Loki (Velušček 2005, 75, T. 2: 6), na

Igu (Draksler 2014, sl. 23.2.4: 38–39), v Kamni Gorici (Turk, Svetličič 2014, sl. 21.7), na Šmarni gori (Murgelj, Nadbath 2014, sl. 20.6: 15) in na Svetju v Medvodah (Leghissa 2014, sl. 19.5: 4).

Na hrvaških najdiščih se na ta način okrašene posode pojavljajo tako v naselbinah kot na grobiščih virovitiške skupine, postavljene v I. stopnjo KŽG oziroma Bd C in D (Vinski Gasparini 1973; Ložnjak Dizdar 2005). V Virovitici je tako okrašena skodelica z bikoničnim trebuhom v grobu 5 (Vinski Gasparini 1973, T. 9: 4). Na lokaciji Cerine 7 pri Koprivnici so med najznačilnejšim okrasjem bradavice, obrobljene s kaneluro, ki se pojavljajo na trebuhu posod (Marković 2003, 51, sl. 5: 4, 9). Tak način krašenja najdemo tudi na naselju Mačkovac - Crišnjevi, kjer je še posebej zanimiv odlomek ustja, okrašen z bradavico s kaneluro na notranji strani (Karavanić et al. 2003, T. 3: 1, 6–7), pa tudi na odlomku v naselbini Antunovac v Virovitici (Pavišić 1996, 25, T. 2: 4). Podobno okrašena žara, pokrita s skledo s štirimi roglji na ustju, je bila odkrita na najdišču Kladare (Ložnjak Dizdar 2011, 96–99). Nekaj tako okrašenih odlomkov je bilo odkritih tudi med naselbinsko lončenino na najdišču Kurilovec - Belinščica, podprtih z radiokarbonsko datacijo, ki jih postavlja v 15. in 14. st. pr. Kr. (3140 \pm 40 BP; Kudelić 2016, 35, T. 6: 7; 8: 2–3, 5; 9: 4). Večje število tako okrašenih posod najdemo na nekropoli Moravče pri Sesvetah (Sokol 1996, sl. 5: 2; 9: 1; 12: 2; 13: 1–2;

15: 1). Posamezni kosi so bili odkriti tudi na najdiščih, pripadajočih skupini Barice - Gređani, v naselbinskem gradivu v Dubovu in Popernjak (Marijan 2010, T. 14: 1; 42: 3–4).

V Istri je bilo na zgodnje- in srednjebronastodobni naselbini Monkodonja odkritih kar nekaj posod, ki so na ramenih okrašene z bradavicami, obrobljenimi s kaneluro, in so podobne našim iz Krke in Krške jame (Hellmuth 2012, 33, T. 6). Tako okrašen odlomek posode je bil odkrit tudi v jami Valeron (Sakara Sućević 2004, 106, sl. 18: 11), bradavice, obdane z več kanelurami, pa v jami Laganiši (Mihovilić 2008, 49, 55).

Da so bradavice, obkrožene s kaneluro, star okras, ki sodi pretežno v čas srednje bronaste dobe, je utemeljila že slavjenka v prispevku o srednji bronasti dobi v Prekmurju (Teržan 2010, 157–158). Analogije, ki jih navajamo, kažejo na začetke v zgodnji bronasti dobi na Madžarskem. V srednji bronasti dobi postane tak način krašenja priljubljen in ga najdemo tako na velikih loncih in pitosih kot tudi na manjših posodah od Madžarske, Moravske, Avstrije, preko Slovenije do Istre in severne Italije. V času pozne srednje bronaste dobe pa se poleg omenjenega širšega prostora tak okras pojavlja tudi na manjših posodah na najdiščih, pripisanih virovitiški skupini na Hrvaškem in horizontu Oloris - Podsmreka v Sloveniji, v mlajših kontekstih pa jih ne najdemo več. To potrjujejo tudi radiokarbonski datumi iz nekaterih bližnjih najdišč, ki kažejo, da je obravnavani okras v uporabi od 16. do 13. stoletja pr. n. št. (sl. 5).

Pitos iz Krške jame je bil odkrit skupaj z odlomki skleda, ki na žalost nima ohranjenega ustja. Tudi ob obeh pitosih iz Krke je bila odkrita skleda s štirimi roglji na ustju. Podobno oblikovan lonec, okrašen z bradavicami s kaneluro in pokrit s skledo s tako okrašenim ustjem, je bil uporabljen za žaro na hrvaškem najdišču Kladare, datiran v virovitiško skupino. Ob upoštevanju teh primerjav lahko najdbe iz Krške jame in Krke prav tako datiramo v pozno srednjo bronasto dobo oziroma horizont Oloris - Podsmreka.

Jame s keramičnimi in kostnimi ostanki

Širši pregled arheologije v dolenskih jamah je naredil že Leben, ki je ugotovil, da je največja koncentracija poseljenih jam ravno na gričevnatem delu ob porečju Krke. Objavljeno keramično gradivo za nas na tem mestu ni zanimivo, saj sega v starejša obdobja. Raziskanost jam je v arheološkem smislu slaba, naključno pobrana keramika ali pridobljena s sistematičnimi

raziskavami je neobjavljena ali pa gre za časovno neizpovedne kose, kar lahko vidimo na primeru dolenskih jam (Leben 1970). Iz Krške jame je bilo do leta 2003 znano le gradivo iz eneolitnega obdobja, izkazalo pa se je, da je bila njena vloga pomembnejša in zanimivejša ravno v času srednje bronaste dobe. Za primerjavo se bomo omejili samo na nekatere jame, v katerih so bili odkriti deli človeških skeletov in keramični ostanki.

Poleg Krške jame je za nas zanimiva Borkova jama ali Jama ob Krki pod Dečjo vasjo, o kateri pa razen skromnega zapisa Pečnika, da je v njej izkopal človeška okostja in prazgodovinsko keramiko, ni znanega nič drugega (Pečnik 1904, 33; Leben 1970).

Nekaj več je znanega o Koblarski jami, v kateri so pokopavali pod gomilami in izpostavljali umrle ob jamskih stenah. Na podlagi do sedaj izkopanega in pobranega kostnega materiala govorimo o 21 pokojnikih. Na žalost pa je keramika časovno težje opredeljiva, razen nekaj kosov, na podlagi katerih je bila postavljena v eneolitik in bronasto dobo (Leben 1970; Jamnik et al. 2002).

Skromni podatki, ki jih imamo o Krški jami, pa vendarle spominjajo na dobro raziskani hrvaški jami, Bezdanjača v Liki in Laganiši v Istri. Prva, raziskana leta 1965, je služila kot grobišče približno 200 osebam različnih spolov in starosti. Pokojniki so bili izpostavljeni na jamska tla ob stenah, posodje s popotnico pa je bilo položeno ob njihovih glavah. Med oblikami posodja je nekaj bikoničnih in kroglastih pitosov, pa tudi velikih loncev s kaneliranim prehodom na ramenih in trakastimi ročaji na najširšem obodu, ki spominjajo na obravnavane pitose (Drechsler Bižić 1979–1980, T. XXII: 1; XXVIII: 1; XXXV: 5; XXXVIII: 3). Jama je bila v uporabi od Bd C do Ha A1, med keramiko pa ni opaziti okrasa bradavic s kaneluro.

Jama Laganiši, raziskana leta 2006, je še posebej zanimiva, saj je en del služil kot naselbina, drugi pa kot grobišče. Sledovi poselitve v naselbinskem delu so iz neolitika, eneolitika, bronaste dobe in antike. V času bronaste dobe so jama najverjetneje občasno uporabljale pastirske skupnosti. Sočasno grobišče se je nahajalo na drugi strani manjšega zidu, ki je delil mesto življenja od mesta mrtvih (Komšo 2008, 56). Med pokojniki, položenimi na jamska tla, je bilo ugotovljenih najmanj 12 oseb, od tega štirje odrasli in osem otrok, različnih starosti in spolov (Rajić Šikanjić 2008, 41). Grobišče je na podlagi najdenih priloženih predmetov datirano v Bd D do Ha A1 (Komšo 2008; Mihovilić 2008). V jami ni bilo velikih pitosov, so pa nekateri odlomki okrašeni z bradavico, obrobljeno z več kanelurami (Mihovilić 2008, 49, 55).

V Krški jami je šlo verjetno za enak običaj izpostavljanja kot v jamah Bezdanjači in Laganiši, torej za izpostavitve pokojnika na jamska tla s priloženo popotnico v posodju. Na mestu, kjer so bili odkriti pitos in deli človeških skeletov, se nahaja podor velikih balvanov, za katerega ni jasno, ali je podobno kot v Bezdanjači padel na skelete in je posledica večjega potresa po odložitvi preminulih. V primeru, da je podor v času pokopov že bil na tem mestu, obstaja možnost, da so bili pokojni odloženi nad njim in so kasneje, ko so huderne vode spodjedle sedimente med skalami, zdrsnili skupaj s keramiko v prostore med njimi. Najdiščni konteksti žal niso zanesljivi tudi zaradi preurejanja jame, pri čemer je bilo marsikaj spregledano ali pa se je marsičemu pripisovalo premalo pomena.

Zaključek

Na podlagi znanega pobranega keramičnega gradiva v jami lahko rečemo, da je bila njena funkcija najpomembnejša konec srednje bronaste dobe, ko je služila kot mesto mrtvih. Keramika, pripadajoča lasinjski kulturi, ima premalo znanih najdiščnih okoliščin, na podlagi katerih bi lahko sklepali, ali je bila jama obiskovana občasno, naseljena ali pa je služila kot kulturni prostor.

Krška jama je tako kot ostale jame, ki so bile uporabljene kot kulturni prostor, v katerega so pospremili

mrtve, predstavljala vhod v mračen podzemni svet; to je drugi svet, ki ga lahko obišeš šele po smrti. Kot arhetipski simbol ženske in njene maternice pri številnih ljudstvih nastopa v mitih o poreklu in preporodu. Simboliko dopolnjujeta še jezero na koncu jame in simbolni pomen vode kot vir življenja in simbol očiščenja ter preporoda, kot element telesnega in duhovnega obnavljanja. Ostaja nam še simbolika bradavic, obrobljenih s kaneluro, ki na eni strani tako kot jama predstavljajo ženski svet, na drugi pa sončni simbol, vir svetlobe, toplote in življenja ter vstajenja od mrtvih in nesmrtnosti (Chevalier, Gheerbrant 2006, 191, 558, 662).

Zanimivo dogajanje iz srednje bronaste dobe, ko je jama služila kot mesto večnega počitka, simboličnega prehoda iz tega v večno življenje, je le delno odstrto. Ali ob domnevnem grobu iz Krke in podobnih posodah lahko govorimo o dvojnem grobišču v istem času? Morda celo o kremiranju pokojnih na eni strani in skeletnih pokopih na drugi? Naselbina, v kateri so pokojni prebivali za časa življenja, se je najverjetneje nahajala na bregu levo od jame, saj se na bližnjih njivah najde odlomke prazgodovinske lončenine in ostanke prežganega hišnega ometa. Lokacija je dovolj dvignjena nad reko Krko, tako da tudi ob večjih povodnjih ni bila poplavljenjena. Kdo so bile osebe, prinesene k večnemu počitku v jamo, in kakšen status so imele v skupnosti, pa ostaja odprto vprašanje.

Katalog najdb⁶

Tabla 1

1. Pitos s kaneliranim prehodom na ramenu, šestimi bradavicami, obrobljenimi s kaneluro, in dvema trakastima ročajema tik pod najširšim obodom.

Sestava: drobnozrnata; izdelava: prostoročna; površina: gladka; barva: zunaj in znotraj rjava do temno rjava, sredina črna. Premer ustja: 23,8 cm; premer dna: 14,7 cm. NMS, inv. št. P 29760.

2. Odlomek lonca z razčlenjenim rebrom.

Sestava: finoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka; barva: zunaj rdeče do temno rjava, znotraj svetlo rjava, sredina rdeča. Rekonstruiran premer ustja: 24,4 cm. NMS, inv. št. P 29761.

3. Odlomek sklede.

Sestava: drobnozrnata; izdelava: prostoročna; površina: gladka; barva: zunaj temno do sivorjava, znotraj rdečerjava, sredina črna. Rekonstruiran premer dna: 14,2 cm. NMS, inv. št. P 29762.

Tabla 2

1. Odlomek amfore.

Sestava: drobnozrnata; izdelava: prostoročna; površina: gladka; barva: zunaj in znotraj temno rjava, sredina rdečerjava. Rekonstruiran premer ustja: 16 cm. NMS, inv. št. P 29763.

2. Odlomek ustja z ostenjem.

Sestava: finoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka; barva: zunaj svetlo rjava, znotraj temno rjava, sredina temno rjava. Rekonstruiran premer ustja: 12 cm. NMS, inv. št. P 29764.

3. Odlomek ustja lonca.

Sestava: drobnozrnata; izdelava: na lončarskem vretenu; površina: hrapava; barva: zunaj, znotraj in

sredina svetlo siva. Rekonstruiran premer ustja: 25 cm. NMS, inv. št. P29765.

4. Odlomek ustja lonca, okrašenega z vrezi in valovnico.

Sestava: finoizrnat; izdelava: na lončarskem vretenu; površina: gladka; barva: zunaj, znotraj in sredina temno siva. Rekonstruiran premer ustja: 12 cm. NMS, inv. št. P 29766.

5. Odlomek dna posode.

Sestava: finoizrnat; izdelava: na lončarskem vretenu; površina: gladka; barva: zunaj svetlo siva, znotraj in sredina temno siva. Rekonstruiran premer dna: 14 cm. NMS, inv. št. P 29767.

6. Odlomek dna posode.

Sestava: finoizrnat; izdelava: na lončarskem vretenu; površina: hrapava; barva: zunaj in znotraj sivorjava, sredina črna. Rekonstruiran premer dna: 8 cm. NMS, inv. št. P 29768.

7. Odlomek bikonične sklede, okrašene s pokončnimi kanelurami in ohranjenim enim ročajem.

Sestava: drobnozrnata; izdelava: prostoročna; površina: gladka; barva: zunaj in znotraj črna rjava, sredina črna. Rekonstruiran premer ustja: 25 cm. NMS, inv. št. P 8865.

8. Odlomek lonca.

Sestava: finoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka; barva: zunaj temno rjava, znotraj rdečerjava, sredina črna. Rekonstruiran premer ustja: 28 cm; premer dna 14 cm. NMS, inv. št. P 8868 a, b.

9. Odlomek ustja z ostenjem.

Sestava: finoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka; barva: zunaj in znotraj svetlo rjava, sredina svetlo rjava. Vel.: 2,3 × 2,0 cm. NMS, inv. št. P 15132 b.

10. Odlomek ostenja, okrašenega s pokončnimi kanelurami in vtisnjenimi pikami.

Sestava: finoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka; barva: zunaj in znotraj temno siva, sredina svetlo siva. Rekonstruiran premer najširšega oboda: 15 cm. NMS, inv. št. P 15132 a.

⁶ Tehnološka analiza keramike je bila narejena glede na različne parametre opazovanja. Velikost vključkov v lončarski masi je bila določena po Horvatovi (Horvat 1999, 16). Opisi dodelave površine so: hrapava pomeni grobo, gladka zglajeno in polirana svetlečo površino. Barva površine keramike je bila določena s prostim očesom, ob dnevni svetlobi.

Tabla 3

1. Odlomek sklede.

Sestava: finoizrznata; izdelava: prostoročna; površina: glajena; barva: zunaj in znotraj temno rjava, sredina črna. Rekonstruiran premer ustja: 19,6 cm. NMS, inv. št. P 29769.

2. Odlomek pitosa.

Sestava: drobnoizrznata; izdelava: prostoročna; površina: glajena; barva: zunaj rjava do temno rjava, znotraj temno rjava, sredina črna. Rekonstruiran premer ustja: 30 cm. NMS, inv. št. P 29770.

3. Odlomek pitosa.

Sestava: drobnoizrznata; izdelava: prostoročna; površina: polirana; barva: zunaj črna rjava, znotraj črna, sredina črna. Rekonstruiran premer ustja: 30 cm. NMS, inv. št. P 29771.

Tabla 4

1. Odlomek pitosa s kaneliranim prehodom na ramenu, štirimi bradavicami, obrobljenimi z dvojno kaneluro, in štirimi trakastimi ročaji pod najširšim obodom.

Izdelava: prostoročna; barva: zunaj od svetlo rjave do temno sive, znotraj in sredina temno siva. Rekonstruiran premer ustja: 42,6 cm. NMS, inv. št. P 15134.

2. Odlomek sklede s štirimi roglji na ustju in štirimi trakastimi ročaji.

Sestava: drobnoizrznata; izdelava: prostoročna; površina: gladka; barva: znotraj in zunaj temno siva, sredina črna. Rekonstruiran premer ustja: 50 cm; premer dna: 13 cm. NMS, inv. št. P 15236.

Tabla 5

1. Odlomek pitosa s kaneliranim prehodom na ramenu in šestimi bradavicami, obrobljenimi s kaneluro.

Sestava: groboizrznata; izdelava: prostoročna; površina: gladka; barva: zunaj lisasta, rjava do temno rjava, znotraj črna, sredina črna. Rekonstruiran premer ustja: 27 cm; rekonstruiran premer dna: 18 cm. NMS, inv. št. P 15135.

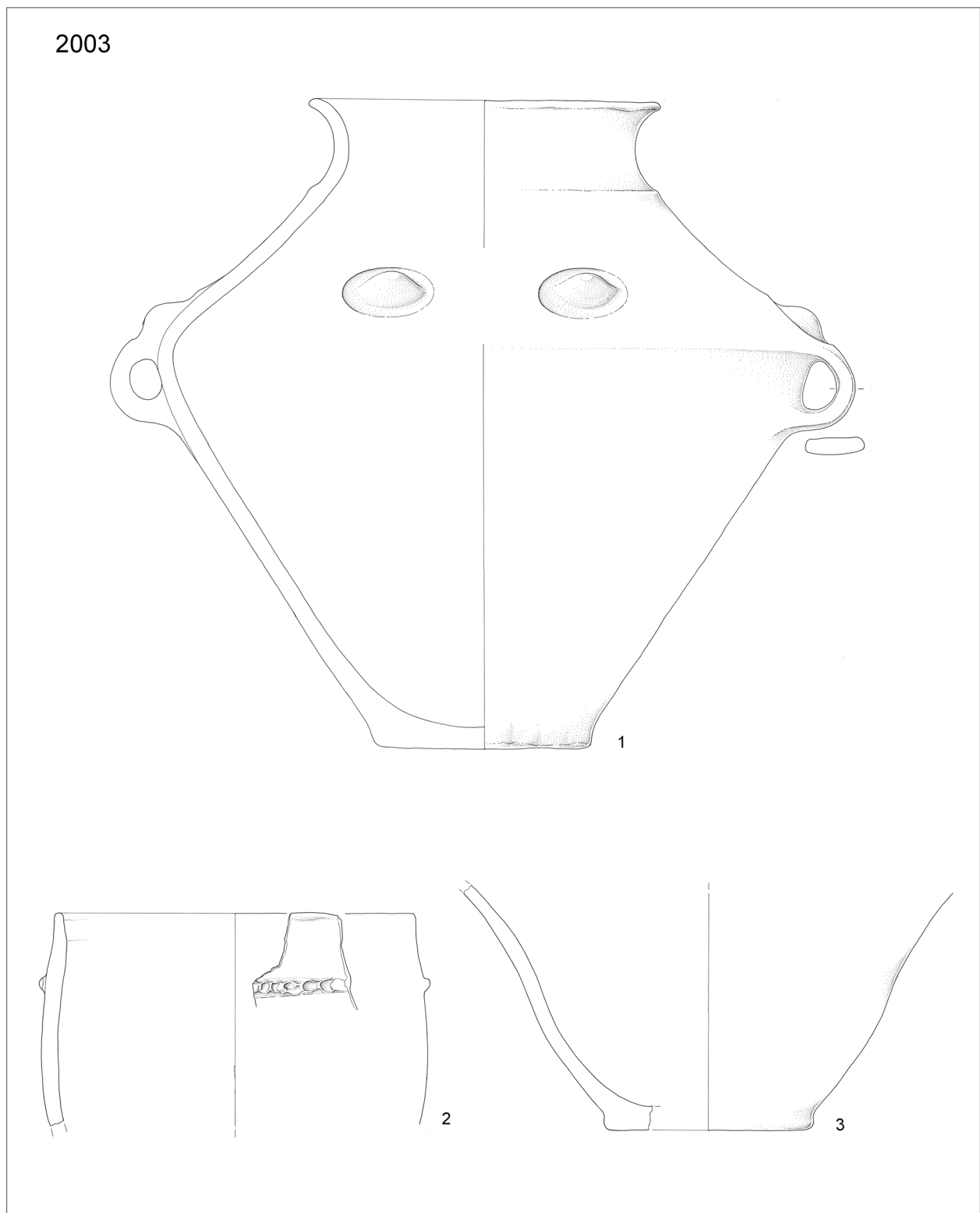

Tabla 1. Krška jama. M. = 1 : 4. Risba: I. Murgelj.

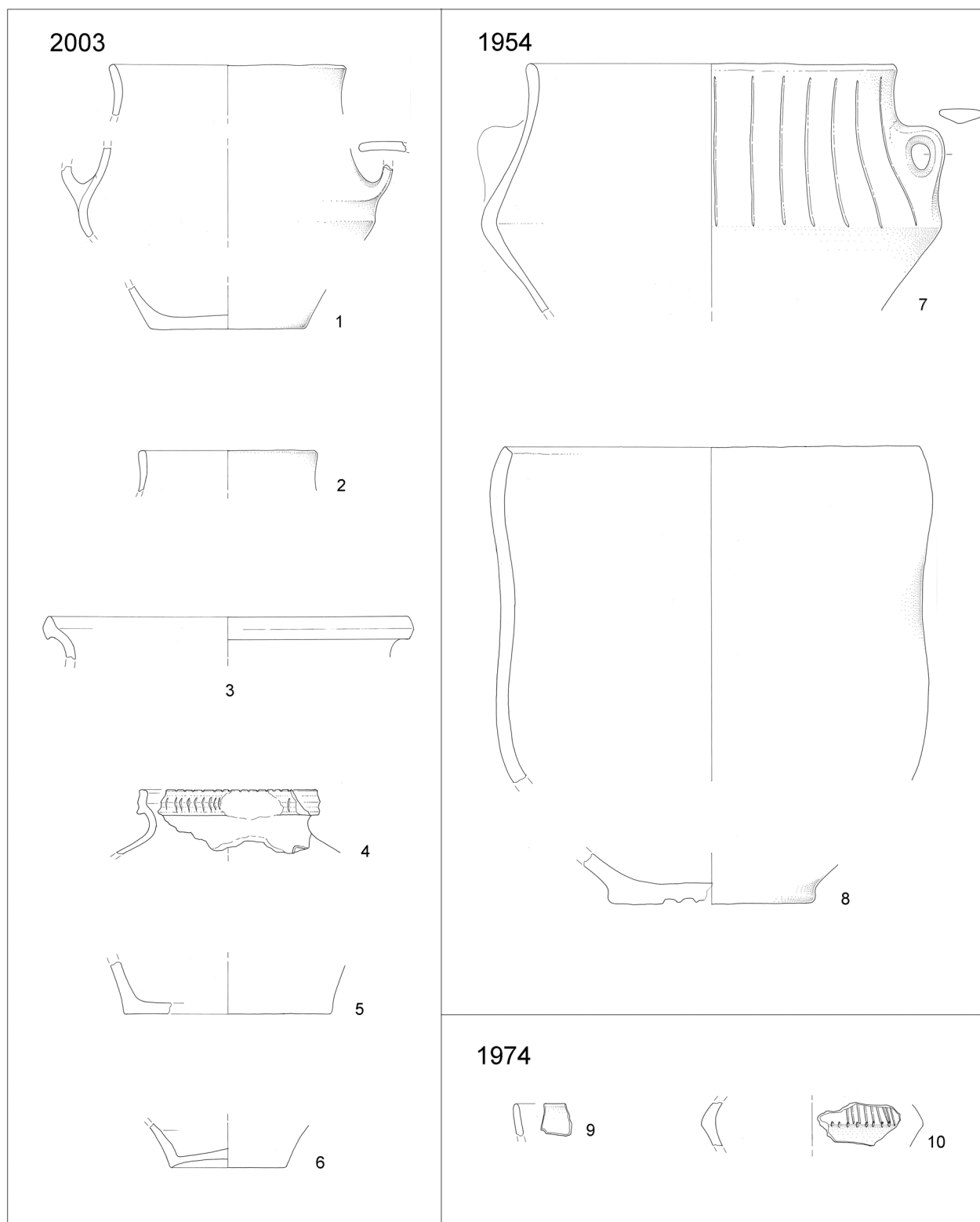

Tabla 2. Krška jama. M. = 1 : 4. Risba: I. Murgelj.

2017

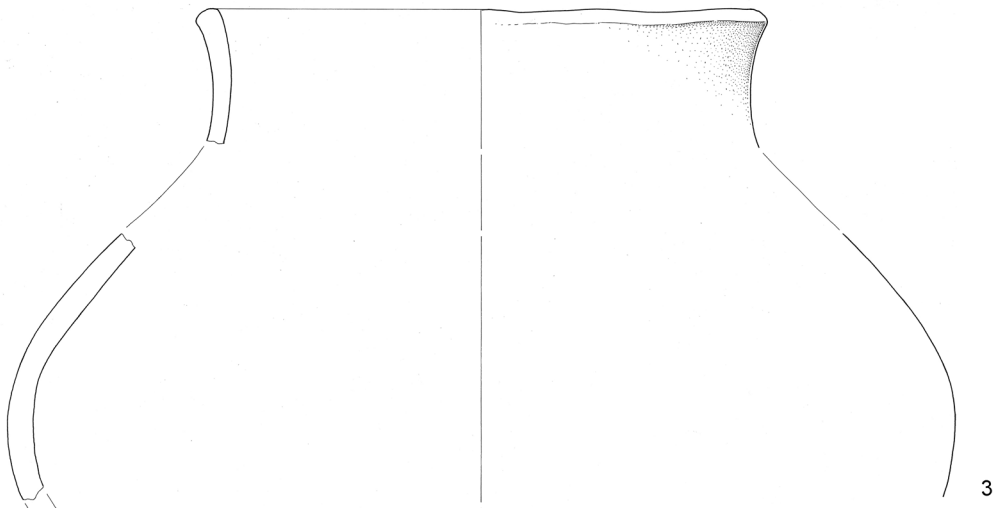
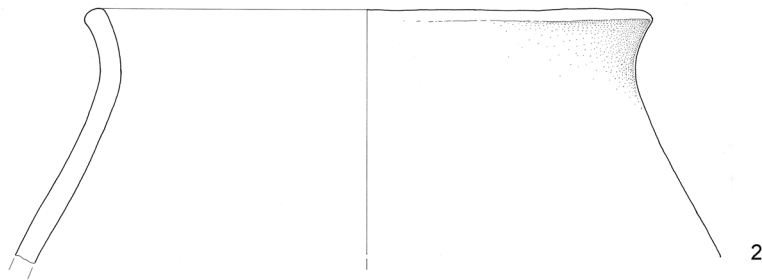
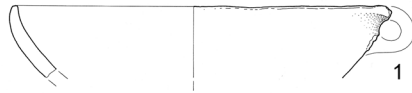

Tabla 3. Krška jama. M. = 1 : 4. Risba: I. Murgelj.

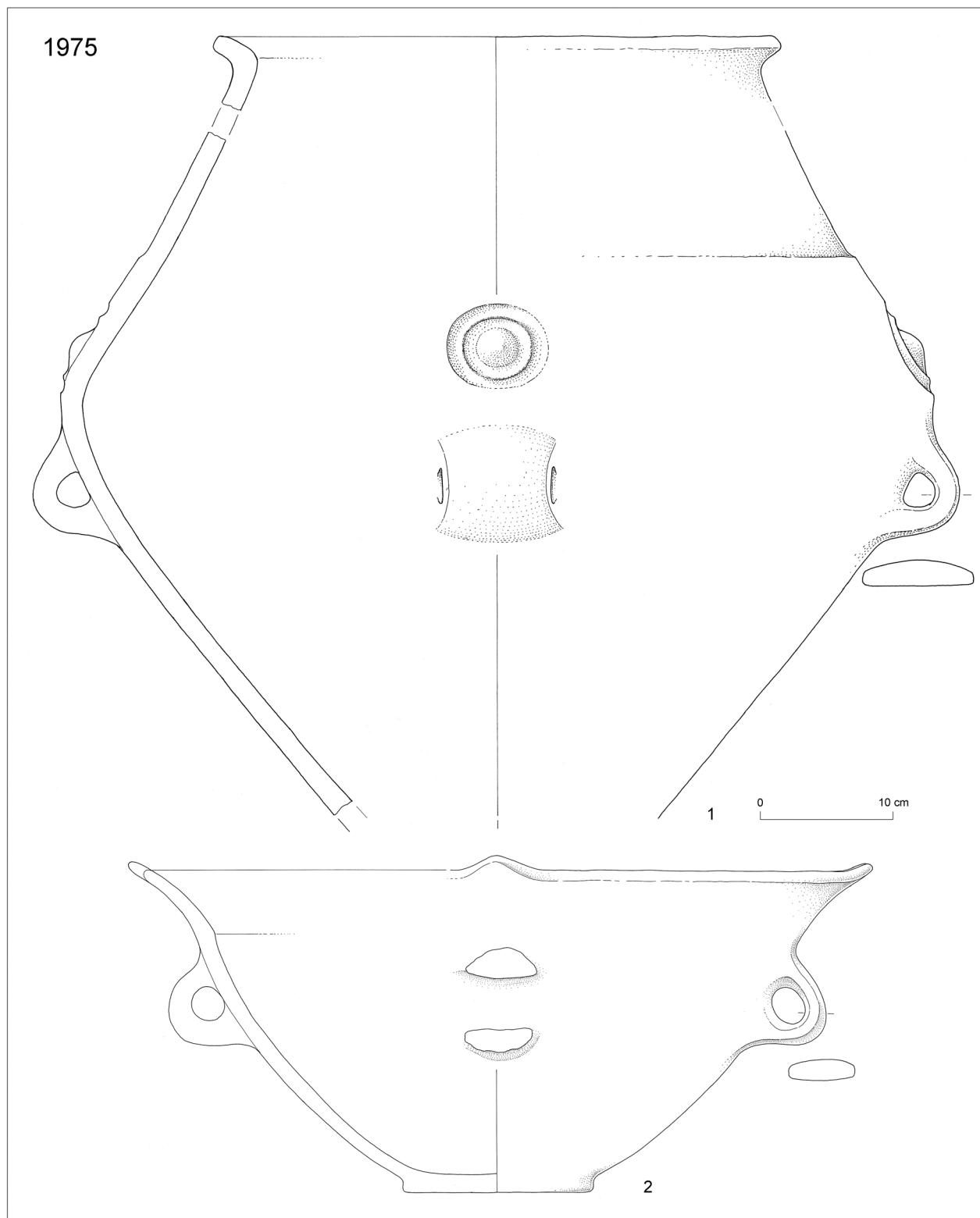

Tabla 4. Krka – Farovski travnik. M. = 1 : 4. Risba: I. Murgelj.

1975

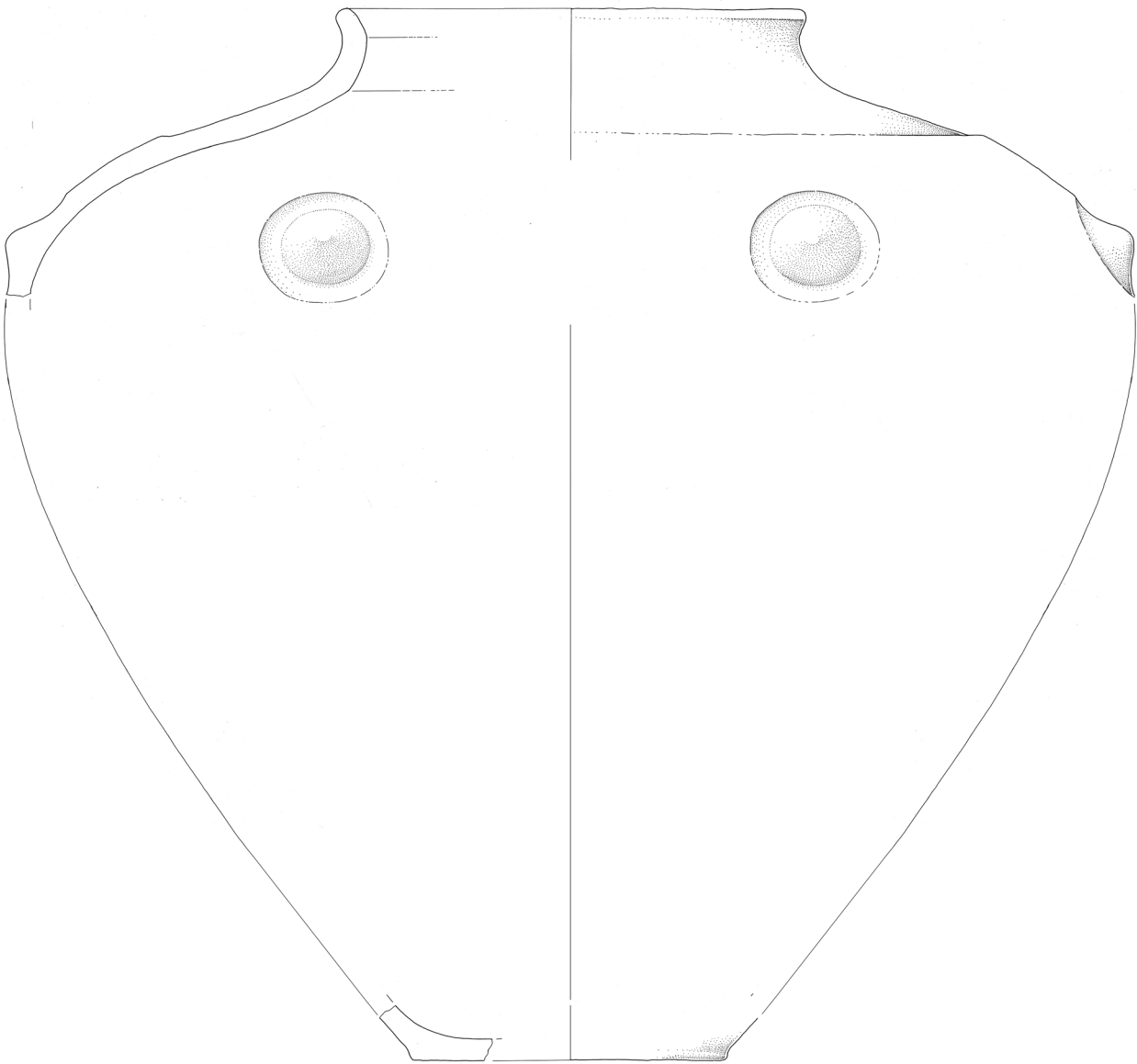

Tabla 5. Krka – Farovski travnik. M. = 1 : 4. Risba: I. Murgelj.

Krška jama – place of eternal rest in the Middle Bronze Age

Summary

The cave Krška jama/Krka Cave is placed right above the spring of the Krka River, the longest river of the Dolenjska/Lower Carniola region. The cave measures 210 m in length and is up to 30 m wide, while at its end there is a siphon lake. The cave displays two entrances; the main one has been widened by the locals in 1935 to reach a better flow of the stagnant water in the cave, which was causing the floods on the Račna Karst Field. In the same year they paved also the artificial riverbed with stone slabs and erected stone walls along its banks. The second access to the cave is located to the right, above the main entrance. In the past this entrance has been possibly more in use due to its better accessibility.

The Krka Cave has never been systematically researched; the collected ceramic material is the result of chance discoveries. The incentive to publish the finds was the discovery of the pithos and several other vessels (T. 1: 1–3; 2: 1–6) in 2003. The finds lay among the rocks in the big rockfall on two separate locations, distant from each other several metres. By the vessel fragments the remains of human skeletons have also been discovered. These pertain to at least eight persons, representing four adults and four infants (Jamnik et al. 2017).

In the Krka river basin several other caves with traces of occupation from different periods have been discovered. The ceramic material from the latter remains largely unpublished or can be dated to earlier periods than the one treated here (Leben 1970).

As we could not find suitable analogies for the treated ceramic material from the cave in Slovenia, we took into consideration the finds from the cave Bezdanjača in the Lika region (Drechsler Bižić 1979–1980) and the cave Laganiši in Istria (Komšo 2008), both of which can be dated to the late Middle and

the Early Late Bronze Age. In the mentioned caves the deceased have been laid on the cave floor together with the goods for the netherworld. We presume that a similar burial rite has been carried out also in the Krka Cave.

The pithos vessel from Krka Cave bears a similar decoration as the remains of two pithoi, found together with a dish, featuring a rim with four prongs, in 1975, during the widening of the road, which connects settlements Krka and Gradiček. Although the discovery circumstances of the latter finds remain unclear, they should most probably be treated as a grave find (Gabrovec 1991).

The decoration of a knob encircled with grooves, which is present on the pithos from the Krka Cave as well as on both pithoi from the area of the settlement Krka, appears already in the period of the Early Bronze Age in Hungary. In the Middle Bronze Age period this decoration is common on vessels of different sizes and shapes and can be found in the area, comprising Hungary, Slovakia, Moravia, Austria and Slovenia all the way to the Istrian peninsula and northern Italy. In the period of the late Middle Bronze Age smaller vessels also bear such decoration and can be found in Croatia, on the sites ascribed to the Virovitica group and somewhat less on those of the Barice Gređani group, while in Slovenia these vessels emerge in the Oloris - Podsmreka horizon.

On the basis of assembled analogies either in vessel decoration or in vessel shapes, as well as in the vessel combination with associated pithos and dish, we dated the finds from the Krka Cave and from the surroundings of the settlement Krka in the Late Middle Bronze Age period or in the Oloris - Podsmreka horizon, comprising the time from Bz B2/C1 up to Bz D.

Prevod/Translation: Miha Kunstelj.

Literatura/References

- BENKOVSKY PIVOVAROVA, Z. 1982–1985, Das Bronzeinventar des mittelbronzezeitlichen Gräberfeldes von Pitten, Niederösterreich. – *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission* 21–22, 23–126.
- BÓNA, I. 1975, *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*. – *Archaeologia Hungarica* IL, Budapest.
- CHEVALIER, J., A. GHEERBRANT 2006, *Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. – Ljubljana.
- ČREŠNAR, M., B. TERŽAN 2014, Absolutno datiranje bronaste dobe na Slovenskem / Absolute dating of the Bronze Age in Slovenia. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur./eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40, Ljubljana, 681–688.
- DRAKSLER, M. 2014, Ig. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur./eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40, Ljubljana, 417–422.
- DRECHSLER BIŽIĆ, R. 1979–1980, Nekropola brončanog doba u pećini Bezdanjači kod Vrhovina. – *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 12–13/1, 27–77.
- DULAR, J. 2011, Zur Datierung der bronzezeitlichen Siedlung Oloris bei Dolnji Lakoš / O dataciji bronastodobnega naselja Oloris pri Dolnjem Lakošu. – *Arheološki vestnik* 62, 111–149.
- DULAR, J., B. KRIŽ, D. SVOLJŠAK, S. TECCO HVALA 1995, Prazgodovinska višinska naselja v Suhi Krajini / Vorgeschichtliche Höhensiedlungen in der Suha krajina. – *Arheološki vestnik* 46, 89–168.
- DULAR, J., I. ŠAVEL, S. TECCO HVALA 2002, *Bronastodobno naselje Oloris pri Dolnjem Lakošu / Bronzezeitliche Siedlung Oloris bei Dolnji Lakoš*. – *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 5, Ljubljana.
- GABROVEC, S. 1983, Jugoistočnoalpska regija. – V/In: A. Benac (ur./ed.), *Praistorija jugoslavenskih zemalja 4 – Bronzano doba*, Sarajevo, 21–96.
- GABROVEC, S. 1991, Krka. – *Varstvo spomenikov* 33, 200.
- GÖRSDORF, J., K. MARKOVÁ, V. FURMÁNEK 2004, Some New C14 data to the Bronze Age in the Slovakia. – *Geochronometria. Journal on Methods and Applications of Absolute Chronology* 23, 79–91.
- HAMPL, F., H. KERCHLER, Z. BENKOVSKY PIVOVAROVA 1981, *Das mittelbronzezeitliche Gräberfeld von Pitten in Niederösterreich*. – *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 19/20, Wien.
- HELLMUTH, A. 2012, Čuvari hrane i pića. O antropomorf-nim ukrasima na posudama iz ranog i srednjeg brončanog doba s gradine Monkodonja u Istri / Guardians of food and drink. About anthropomorphic vessel decorations of the Early and Middle Bronze Age from the Monkodonja hillfort in Istria. – *Histria Archaeologica* 43, 19–46.
- HELLMUTH, A. 2015, Apotropaic Elements on Ceramics from the Early and Middle Bronze Age in the Northern Adriatic Region (Caput Adriae). – *Mediterranean Review* 8-1, 1–28.
- HORVAT, M. 1999, *Keramika: tehnologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv*. – *Razprave Filozofske fakultete*, Ljubljana.
- HORVÁTH, L. 1994, Adatok Délnyugat Dunántúl késő-bronzkorának történetéhez / Angaben zur Geschichte der Spätbronzezeit in SW Transdanubien. – *Zalai muzeum* 5, 219–235.
- JAMNIK, P., P. LEBEN SELJAK, J. BIZJAK, B. HORVAT 2002, Koblarska jama na Kočevskem – prazgodovinsko grobišče in kultni prostor. Antropološka analiza skeletnih ostankov z opisom pridatkov. – *Arheološki vestnik* 53, 31–49.
- JAMNIK, P., P. LEBEN SELJAK, J. BIZJAK 2017, Krška jama nad izvirov Krke, bronastodobno jamsko grobišče – antropološka analiza skeletnih ostankov in poškodb na kosteh. – *Naše jame* (v tisku).
- KALICZ, N. 1968, *Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn*. – *Archaeologia Hungarica* XLV, Budapest.
- KARAVANIĆ, S., M. MIHALJEVIĆ, H. KALAFATIĆ 2003, Istraživanja brončanodobnog naselja Mačkovac - Crišnjevi. – *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 30/1, 29–52.
- KERMAN, B. 2011, *Pod Kotom – sever*. – Zbirka Arheologija na avtocestah Slovenije 24, Ljubljana.
- KERMAN, B. 2014, Pince pri Lendavi / Pince near Lendava. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur./eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40, Ljubljana, 31–64.
- KOMŠO, D. 2008, *Pećina Laganiši. Mjesto života i smrti / Laganiši Cave. A place of life and death*. – *Arheološki muzej Istre*, katalog 73, Pula.
- KOVÁCS, T. 1966, A halomsíros kultúra leletei az Észak-Alföldön. – *Archaeologiai Értesítő* 93, 159–202.
- KOVÁCS, T. 1975, Tumulus Culture cemeteries of Tiszafüred. – *Régészeti füzetek* II/17, 5–101.
- KUDELIC, A. 2016, Kurilovec – Belinščica – brončanodobno naselje u Turopolju / A Bronze Age Settlement in the Turopolje Region. – *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 33, 5–52.
- LEBEN, F. 1970, Arheološka podoba dolenskih jam. – *Naše jame* 11, 25–40.

- LEGGHISA, E. 2014, Medvode. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur./eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40, Ljubljana, 333–344.
- LOŽNJAK DIZDAR, D. 2005, Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama. – *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 22, 25–58.
- LOŽNJAK DIZDAR, D. 2011, Kladare. – V/In: M. Dizdar, D. Ložnjak Dizdar, S. Mihelić (ur./eds.), *Starija faza kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj – novi izazovi / Early Urnfield Culture in Northern Croatia – New Challenges*, Osijek, 96–99.
- MARIJAN, B. 2010, *Crtice iz prapovijesti Slavonije (Brončano doba) / Notes of Prehistory of Slavonia (Bronze Age)*. – Osijek.
- MARKOVIĆ, Z. 2003, Novi prilozi poznavanju eneolitika i brončanog doba u Koprivničkoj Podravini. – *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 21, 41–55.
- MIHOVIĆ, K. 2008, Nekropola u jami Laganiši / The Laganiši necropolis. – V/In: *Pećina Laganiši. Mjesto života i smrti / Laganiši Cave. A place of life and death*. Arheološki muzej Istre, katalog 73, 45–55.
- MURGELJ, I. 2013, *Podsmreka pri Višnji Gori*. – Zbirka Arheologija na avtocestah Slovenije 42, Ljubljana.
- MURGELJ, I., B. NADBATH 2014, Šmarna gora pri Ljubljani / Šmarna gora near Ljubljana. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur./eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40, Ljubljana, 345–354.
- PAHIČ, S. 1981, Brinjeva gora 1953. – *Arheološki vestnik* 32, 71–139.
- PÁSZTOR, E. 2008, Celestial Symbols on Archaeological Finds from the Bronze Age in the Carpathian Basin – A Case study. – V/In: F. Coimbra, G. Dimitriadis (ur./eds.), *Cognitive Archaeology as Symbolic Archaeology*. BAR International Series 1737, Oxford, 13–21.
- PAVIŠIĆ, I. 1996, Kasnobrončanodobni nalazi s područja Virovitičko - podravske županije. – *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu* 10/1993, 23–34.
- PEČNIK, J. 1904, Prazgodovinska najdišća na Kranjskem. – *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 14, 125–142.
- PUŠ, I. 1975, Krka. Krška jama. – V/In: *Arheološka najdišća Slovenije*, Ljubljana, 185.
- PUŠ, I. 1988–1989, Bronastodobna naselbina pri Žlebiču. – *Arheološki vestnik* 39–40, (1989), 345–367.
- RAJIĆ ŠIKANJIĆ, P. 2008, Analiza ljudskog skeletnog materiala iz jame Laganiši / Analysis of Human Skeletal remains recovered from Laganiši Cave. – V/In: *Pećina Laganiši. Mjesto života i smrti / Laganiši Cave. A place of life and death*. Arheološki muzej Istre, katalog 73, 37–44.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1982, *Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě / Grundzüge der mitteldonaulandischen Urnenfelderkultur in Mahren*. – Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně 10–1, Praha.
- SAKARA SUČEVIĆ, M. 2004, *Kaštelir, prazgodovinska naselbina pri Novi vasi / Brtonigla (Istra)*. – Koper.
- SOKOL, V. 1996, Nekropola kulture žarnih polja u Moravču kod Sesveta / Die Nekropole der Urnenfelderkultur in Moravče bei Sesvete. – V/In: *Arheološka istraživanja u Zagrebu i zagrebačkoj regiji i arheologija i obnova*. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 17, 29–57.
- TERŽAN, B. 2010, Diskusijski prispevek o srednji bronasti dobi v Prekmurju. – *Zbornik soboškega muzeja* 15, 151–171.
- TIEFENGRABER, G. 2007, Zum Stand der Erforschung der Mittel- und Spätbronzezeit in der Steiermark. – V/In: G. Tiefengraber (ur./ed.), *Studien zur Mittel- und Spätbronzezeit am Rande der Südalpen*. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 148, Bonn, 67–113.
- TOMAŽ, A. 2014, Lenart v Slovenskih goricah / Lenart in Slovenske gorice. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur./eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40, Ljubljana, 191–196.
- TURK, P., V. SVETLIČIČ 2014, Kamna Gorica pri Ljubljani / Kamna Gorica near Ljubljana. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur./eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40, Ljubljana, 355–362.
- VELUŠČEK, A. 2005, Iška Loka – bronastodobno naselje na obrobju Ljubljanskega barja / Iška Loka – a Bronze Age settlement on the edge of the Ljubljansko barje. – *Arheološki vestnik* 56, 73–89.
- VINSKI GASPARINI, K. 1973, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj / Die Urnenfelderkultur in Nordkroatien*. – Monografije 1, Zadar.
- VIZDAL, J. 1972, Erste bildliche Darstellung eines zweirädrigen Wagens vom Ende der mittleren Bronzezeit in der Slowakei. – *Slovenská archeológia* 20/1, 223–231.

Spletni viri/Web sources

Splet/Web 1: <http://www.tdkrka.si/krska-jama/> (dostop/access, 31. 5. 2017).